

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİNDƏ İQLİM DƏYİŞİKLİKLƏRİ PRİZMASINDA İSLAHATLAR

Əliyev E.S.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının

İnzibati idarəetmə fakültəsinin dekani,

dosent, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: ealiyev7@gmail.com

İqlim dəyişikliyi və onun təsirləri ilə mübarizə üçün təcili tədbirlərin görülməsi planetin mühüm məsələlərindəndir. İqlim dəyişikliyi XXI əsrin ən böyük problemlərindən biri olaraq insan sağlamlığı və inkişafına təhlükə yaradır. İqlimə zərərli emissiyaları azaltmaq və iqlim dəyişikliyinə təsirlərinə uyğunlaşmanı dəstəkləmək üçün çevik fəaliyyətə keçilməsi qlobal davamlı inkişaf üçün çox vacibdir. Bu baxımdan məqalədə Azərbaycan Respublikasında dövlət idarəçiliyində iqlim dəyişiklikləri prizmasında mövcud vəziyyət, bu sahədə aparılan dövlət siyasəti və islahatların siyasi, hüquqi və institusional çərçivəsi araşdırılmışdır.

Açar sözlər: *iqlim dəyişikliyi, davamlı inkişaf məqsədləri, dövlət idarəçiliyi islahatları, institusional çərçivə*

Giriş

İnsanın fəaliyyəti nəticəsində iqlim dəyişiklikləri riskləri XX əsrdə, xüsusilə də XX əsrin ikinci yarısında kifayət qədər artmışdır. Təbii iqlim dəyişiklikləri ilə yanaşı, hazırda insanın sənaye, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat sektorunda fəaliyyətinin doğurduğu dəyişikliklər də qeydə alınmaqdadır. XX əsrin ortaları ilə müqayisədə karbondioksid qazının atmosferə atılması kifayət qədər artıb və bu proses hələ də davam edir. İqlim dəyişikliklərinin təzahürü kimi qlobal istiləşmə bəşəriyyəti qayğılandırın problemə çevrilmişdir (6). Son illərdə iqlim dəyişiklikləri müzakirə olunan ən aktual problemlərdəndir. Xüsusilə də son 10 illikdə ən isti onilliklərdən biridir. İqlim tarixən dəyişmişdir lakin, bugün üzləşdiyimiz iqlim dəyişikliyinə fərqi ondan ibarətdir ki, bu proses sürətlənib. Təbii hadisələr, təhlükəli hidrometeoroloji hadisələr artmışdır. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, iqlim dəyişmələri fonunda təbii risklər sosial risklərin artmasına da təkan verir. Belə ki, yağıntılardan azalması təbii risk hesab edilir. Bu risk kənd təsərrüfatına təsir göstərdiyi üçün sosial riskə çevrilir. Digər bir nümunə olaraq quraqlıq da təbii riskdir, lakin bu risk qida təhlükəsizliyi

problemi yaradır. Anomal istilər, güclü küləklər, bütün bunlar sosial riskə çevrilərək insanların həyatı üçün riskə çevrilir.

Beynəlxalq səviyyədə bu çağırışlara cavab üçün özəl konvensiyalar qəbul edilib, qlobal iqlim dəyişikliklərinin qarşısının alınmasına, onun mümkün mənfi nəticələrinin qarşısını almağa yönəlmiş çoxtərəfli və ikitərəfli beynəlxalq anlaşmalar mövcuddur.

İstixana qazlarının və iqlim dəyişikliyinə azaldılması məqsədilə 1985-ci ildə Ozon qatının mühafizəsi haqqında Vyana Konvensiyası qəbul edilmiş və 1988-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Bu Konvensiya çərçivəsində Ozon qatını məhv edən maddələr haqqında Monreal Protokolu qəbul edilmiş və 1987-ci ildə qüvvəyə minmişdir.

1992-ci ildə Rio Konfransında imzalanmış İqlim dəyişikliyi çərçivə konvensiyasına uyğun olaraq, inkişaf etmiş ölkələrin istixana qazlarının azaldılmasına görə məsuliyyətini müəyyən edən üst struktur yaradılmış və bu Konvensiyanın bir ünsürü kimi Kioto Protokolu 1997-ci ildə imzalanmış və 2005-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Protokoldan uzun müddət keçməsinə və 2020-ci ildə başa çatmasına baxmayaraq, protokolun istənilən səviyyədə səmərəli olmadığı müşahidə olunub. Bu səbəbdən, beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən könüllü töhfələrə və fərqli məsuliyyətlərə əsaslanan yeni müqavilə mətni olan Paris Sazişi 2015-ci ilin dekabrında Parisdə keçirilən Tərəflərin 21-ci Konfransında tərəf dövlətlər tərəfindən rəsmi olaraq qəbul edilmişdir. Bu saziş 2016-cı ilin noyabrında rəsmi olaraq qüvvəyə minmişdir. Paris sazişi 2020-ci ildə başa çatmış Kioto protokolunun ikinci müddətindən sonra İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyası (UNFCCC) çərçivəsində qlobal birliyin iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizəsi üzrə əsas sənədidir.

Qlobal iqlim dəyişikliklərinin təsirlərinin azaldılması hazırda bəşəriyyət qarşısında duran vacib məsələlərdəndir. Bununla bağlı olaraq, inklüziv inkişaf indeksi hesablanarkən istehsal olunmuş bir vahid ÜDM-ə görə atmosferə istixana qazları tullantısının intensivliyi də nəzərə alınır. Bərpa olunan enerjinin sərfi atmosferə daha az istixana qazlarının atılması və müvafiq olaraq qlobal iqlim dəyişikliklərinə daha az təsir deməkdir (5).

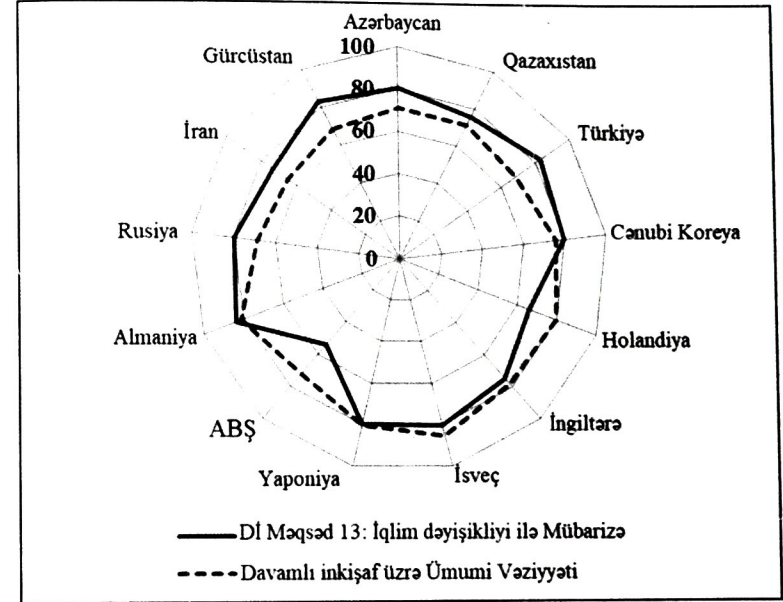
Qlobal iqlim dəyişiklikləri ilə mübarizə dünya ictimaiyyəti tərəfindən 21-ci əsrin prioriteti kimi qəbul edilən Davamlı İnkişaf Məqsədlərinin vacib elementlərindəndir. Davamlı İnkişaf Məqsədləri qlobal iqlim dəyişikliklərinə təsirlərin azaldılması üzrə tədbirlərin zəruriliyini önə çəkir. Davamlı inkişafın üç ölçüsünü birləşdirməyə və balanslaşdırmağa yönəlmiş 2030 Gündəliyi və davamlı inkişaf məqsədləri yoxsulluğun aradan qaldırılması, keyfiyyətli təhsil, gender bərabərliyi, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə və s. kimi geniş spektrli məsələləri əhatə edir və bu məqsədlərin tətbiqinə yönəlik inteqrasiya olunmuş yanaşmaya ehtiyac duyulmaqdadır.

Ölkələrin iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə beynəlxalq müqayisəli təhlili

Azərbaycanın və seçilmiş ölkələrin İqlim Dəyişikliyi ilə mübarizə sahəsində və davamlı inkişaf məqsədləri üzrə ümumi vəziyyətinin dəyərləndirilməsi aşağıdakı cədvəldə təqdim olunmuşdur.

Cədvəl 1. Azərbaycanın seçilmiş ölkələrlə müqayisəsi: İqlim dəyişikliyi

Mənbə: Sachs və BMT-nin 2017-ci il statistik məlumatlarından istifadə etməklə müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.



Yuxarıdakı cədvəl təhlil edildikdə, bu başlıq altında Azərbaycanın və digər ölkələrin vəziyyəti müqayisəli şəkildə verilmişdir. 13-cü davamlı inkişaf məqsədi olan iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə başlığı altında müqayisə edilən ölkələrin vəziyyəti davamlı inkişaf sahəsində onların ümumi vəziyyəti ilə müqayisədə inkişaf etmiş ölkələrdə orta səviyyədə aşağı, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə daha yaxşıdır. 13-cü Davamlı inkişaf məqsədi olan iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə başlığında Azərbaycanın adı çəkilən ölkələrlə ciddi fərqi olmadığını görünür. Bununla belə ABŞ-in İqlim Dəyişikliyi ilə mübarizədə digər ölkələrlə müqayisədə aşağı səviyyədə olduğu görünür. Davamlı inkişaf məqsədləri üzrə Azərbaycanın beynəlxalq müqayisələr çərçivəsində (DİM-6) təmiz suya çıxışda İranı (DİM-16) sülh və ədalətdə Rusiya və Qazaxıstanı, (DİM-8)

layiqli əmək və iqtisadi artımda Gürcüstanı, sənaye, innovasiya və infrastrukturda İrani və Gürcüstanı qabaqladığı görünməkdədir.

Bununla belə, inkişaf etmiş ölkələrin İqlim Dəyişikliyi ilə Mübarizə üzrə performansları onların davamlı inkişaf sahəsindəki ümumi göstəricilərindən keyfi yüksəkdir.

Cədvəl 2. Azərbaycanın iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üzrə əsas göstəriciləri

Göstərici	Dəyər	Dərəcə
Enerji qaynaqlı CO ₂ emissiyası (tCO ₂ / adam başına)	3.8	Orta
İqlim Dəyişikliyi Həssaslıq İndeksi (0-1)	0.2	Orta

Mənbə: Sachs və digərləri, 2017:150-151.

Azərbaycanın İqlim Dəyişikliyi ilə Mübarizə sahəsində əsas göstəriciləri (Cədvəl 2.) araşdırıldığında adambaşına enerji qaynaqlı CO₂ emissiyaları və iqlim dəyişikliyinə həssaslıq indeksi baxımından orta səviyyədə olduğu görünür. Həssaslıq indeksi hər hansı bir ölkənin və ya bölgənin iqlim dəyişikliyinə təsirinə məruz qalma dərəcəsini qiymətləndirmək üçündür.

Qlobal iqlim dəyişikliklərinə təsir edən istixana qazlarının atmosfərə tullanması intensivliyinin azaldılması göstəricisinə görə Azərbaycan Respublikası Xəzər regionu ölkələri arasında da liderdir (5). Bu, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq konvensiyalar, o cümlədən qlobal iqlim dəyişiklikləri ilə bağlı konvensiyaların tələblərinin yerinə yetirilməsi üzrə öhdəliklərinə məsuliyyətlə yanaşmasının göstəricisidir.

İqlim dəyişikliklərinin təsirinə məruz qalan əsas sektorlar kənd təsərrüfatı, su ehtiyatları, sahil zonaları, quraqlıq və daşqınlara məruz qalan ərazilər olduğundan bu sahələrə əsas diqqət yetirilməsi vacibdir. Aparılan təhlillər göstərir ki, Azərbaycanda iqlim dəyişmələrinin ən böyük mənfəi fəsadı təbii nəmlənmə şəraitinin pisləşməsidir ki, bu da müxtəlif təbiət ekosistemlərinin daxili strukturunun nəzərə çarpacaq dərəcədə dəyişməsi ilə nəticələnə bilər.

İqlim Dəyişikliyi ilə Mübarizə üzrə dövlət siyasətinin mövcud vəziyyətinin dəyərləndirilməsi

Azərbaycanda havanın çirklənməsinə səbəb olan sabit mənbəli emissiyalar iqtisadi fəaliyyətlər baxımından qiymətləndirildikdə, neft hasilatı və elektrik enerjisinin istehsalında qalıq yanacaqların istifadəsi səbəbindən SO₂ emissiya-

larının 95,6 faizi, CO₂ emissiyalarının 74,5 faizi və NO₂ emissiyalarının 87,4 faizi mədəncixarma və enerji sektorlarından qaynaqlanır (7).

Dövlətin ekoloji siyasəti 1996-cı ildə Azərbaycanda Ətraf Mühitin Milli Vəziyyəti Hesabatının bir hissəsi kimi müəyyən edilmişdir. Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı 1988-ci ildə hazırlanmışdır və bu sənəd ekoloji problemlər üzrə prioritet tədbirləri müəyyən etmişdir. Sosial-iqtisadi proseslər sürətlə inkişaf etdikcə ekoloji siyasətdə yeni metodologiya və prinsiplər meydana çıxır. Mütərəqqi ekoloji siyasəti əks etdirən və bu siyasətin həyata keçirilməsi üçün yeni imkanlar yaradan “Ekoloji Cəhətdən Davamlı Sosial-İqtisadi İnkişaf üzrə Milli Proqram”ı Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən hazırlanmış və təsdiq edildikdən sonra 2003-cü ildə qüvvəyə minmişdir. Son illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi tərəfindən ekoloji problemlərə dair bir sıra qanunlar, o cümlədən “Əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi haqqında” qanun bu sahədəki boşluqları doldurmağa imkan vermişdir(12).

Abşeron rayonu, Bakı və Sumqayıtın daxil olduğu Xəzər dənizi, torpağın və suyun kəskin çirklənməsi səbəbindən dünyanın ekoloji cəhətdən ən həssas ərazilərindən biri kimi tanınır (14). Neft sənayesi ilə bağlı istehsalatların emissiyaları Azərbaycanda Bakı və Sumqayıtda yüksək cəmləşib. Lakin ölkənin üzləşdiyi ən mühüm ekoloji problemlər keçmişdə baş vermiş çirklənmədir. Azərbaycanda neft hasilatının uzun keçmişi nəticəsi olaraq hava, quru, dənizin və ətraf mühitin çirklənməsindən miras qalmışdır ki, bu da böyük ölçüdə əsasən neft və digər kimyəvi maddələrdən qaynaqlanır. Bununla belə, dövlət səviyyəsində məsələ ilə bağlı artan fəaliyyətlər sayəsində son illərdə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsinə qoyulan investisiyalarda əhəmiyyətli artım olmuşdur (4).

İqlim dəyişikliyinə, temperaturun və yağıntının dəyişməsinin əkinlərə birbaşa təsiri, məhsuldarlığı qorumaq üçün suvarma ehtiyacının artması və daha çox buxarlanma və daha az yağıntı ilə birlikdə su təchizatının azalması şəklində təsiri Azərbaycanda məhsulun məhsuldarlığına mənfəi təsir göstərəcəyi hesab edilməkdədir (1).

Azərbaycan su ehtiyatlarının idarə olunması baxımından yerüstü sular üçün kiçik su anbarlarının yaradılması və yağıntı sularının mikrosütutmələrdən yığılması, daşqınlar, suyun təmizlənməsi və təkrar istifadəsi üçün xəbərdarlıq mexanizmlərinin işlənilməsi, su təsərrüfatında su sızmalarının azaldılması Azərbaycanda iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşması üçün prioritet sahələr kimi qiymətləndirilə bilər.

İqlim dəyişikliyi nəticəsində Kür-Araz, Xəzər sahilləri və dağlıq rayonlar kimi təxminən üç yerə bölünə bilən hər üç kənd təsərrüfatı rayonunda tempe-

ratur yüksələcək və tarixi artım tendensiyası sürətlənəcəkdir. Növbəti 50 il ərzində temperaturun orta artımının təxminən 2,4 °C olacağı gözlənilir. Hesab olunur ki, 1961-ci ildən 2000-ci ilə kimi Azərbaycanın qərb bölgəsində 0,75 °C, digər bölgələrdə isə 0,6 °C artımla müqayisədə bu artım kifayət qədər yüksək olacağı dəyərləndirilir (1).

İqlim dəyişikliyi nəticəsində Azərbaycanda yağıntıların daha dəyişkən olacağı və kənd təsərrüfatı istehsalına mənfi təsirlərin ən çox mühüm dövr olan avqust-oktyabr ayları arasında olacağı təxmin edilir. Bəzi rayonlarda su ehtiyatları hələ də kifayət qədər olsa da Lənkəran/Cənubi Xəzər, Şərqi aşağı Kür və Samux/Mərkəzi Xəzər hövzələrində artıq su çatışmazlığı mövcuddur və bunun iqlim dəyişikliyi ssenarilərində artacağı gözlənilir. İqlim dəyişikliyinə heyvandarlığa birbaşa mənfi təsir göstərəcəyi gözlənilir (2). Bu kontekstdə fermerlərin keyfiyyətli hidrometeoroloji məlumatlara çıxışının təmin edilməsi, xüsusilə quraqlıq dövrlərdə kənd təsərrüfatı məhsullarının sığortası imkanlarının təmin edilməsi, kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan kənd əhalisinin yeni texnologiyalara çıxışını təmin etmək üçün kənd yerlərində maliyyə imkanlarının yaxşılaşdırılması, fermerlərin istehsal texnologiyaları və kənd təsərrüfatı bazarlarında ən son yeniliklər barədə məlumatlandırılması və bu istiqamətdə təlim xidmətlərinin göstərilməsi və fermerlərin bu xidmətlərə çıxış imkanlarının artırılması iqlim dəyişikliyinə təsirlərinin kənd təsərrüfatı sektoruna təsirlərini yumşaltmaq üçün irəliləyişin görülməli olduğu sahələr hesab edilir (3). Yaxın onilliklər ərzində dünya miqyasında kənd təsərrüfatı sahəsinin bir sıra problemlərlə qarşılaşacağı gözlənilir. Su ehtiyatlarının məhdudlaşması, torpaqların deqradasiyası və eyni zamanda planetimizdə əhalinin sayının artması qida təhlükəsizliyi problemini daha da kəskinləşdirəcəkdir. Bəzi kənd təsərrüfatı regionları üçün iqlim dəyişmələri real təhlükə yaradacaq və bir sıra regionlarda bəzi müsbət dəyişmələrin baş verməsi istisna olunmur. Tədqiqatçıların fikrincə iqlim dəyişmələri fəsadlarının qarşısını almaq mümkün olmasa da, düzgün uyğunlaşma siyasətini həyata keçirməklə bu fəsadların təsirini yumşaltmaq mümkündür. Son illərdə iqlimin sürətli dəyişməsi son məlumatlara əsaslanmaqla iqlim ehtiyatlarının yenidən qiymətləndirilməsini, təsərrüfatın müxtəlif sahələrinin, o cümlədən kənd təsərrüfatının daha səmərəli planlaşdırılmasını tələb edir.

Nəqliyyat vasitələrinin texniki vəziyyətinə nəzarətin gücləndirilməsi, nəqliyyat vasitələrinin emissiya standartlarının Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması, nəzarət ölçmə məntəqələrinin yaradılması, köhnəlmiş nəqliyyat vasitələrinin ləğvi, yol hərəkətinin tənzimlənməsi vasitələri ilə tıxacların qarşısını alınması və digər tədbirlərin həyata keçirilməsi havanın çirklənməsini azaldan və iqlim dəyişikliklərinin təsirlərinin azaldılması yönündə fəaliyyətlər

görülmüşdür. Azərbaycanda iqlim dəyişikliyi ilə bağlı təhlükəli hidrometeoroloji hadisələrin vurduğu zərərin azaldılması üçün əvvəlcədən xəbərdarlıq sistemi yaradılmışdır (15). Bundan əlavə, 2009-cu ildə havanın çirklənməsi və havada metroloji şəraitlə bağlı iş aparmaq üçün Hidrometrologiya və Ekoloji Elmi Tədqiqat Mərkəzi yaradılmışdır.

Bundan əlavə, iqlim dəyişikliyinə mənfi təsirlərinin yumşaldılması və bunun nəticəsində baş verən hadisələrə uyğunlaşma kontekstində Azərbaycanın regional fəlakət risk xəritələri və mümkün fəlakət zamanı irəli sürüləcək fəvqəladə tədbirlər planları hazırlanmalı və təbii fəlakətlər üzrə koordinasiya ilə bağlı institusional potensialın artırılması zəruridir.

Dövlət idarəçiliyində iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə prizmasında islahatları iki əsas qrupda dəyərləndirmək olar. Bunlardan birincisi iqlim dəyişikliklərinə uyğunlaşmadır. İkinci isə iqlim dəyişikliklərinin təsirinin azaldılmasını qeyd edə bilərik. İqlim dəyişikliyinə təsirinin azaldılması istixana qazaları emissiyalarının azaldılmasıdır. Uyğunlaşma siyasəti isə həyat tərzimizin, sistemlərin uyğunlaşmasıdır.

Dövlət idarəçiliyində iqlim dəyişikliyi prizmasında islahatların siyasi çərçivəsi

Azərbaycanda iqtisadiyyat (sənaye, energetika, kənd təsərrüfatı və sair) və ətraf mühitin ayrı-ayrı sahələri üzrə milli və dövlət proqramları, strategiyalar, konsepsiyalar, fəaliyyət planları qəbul edilərək icra olunmaqdadır. Bu siyasi sənədlərdə iqlim dəyişmələri, onların fəsadlarının qarşısını alınması, nəticələrinin aradan qaldırılması məsələləri də öz əksini tapır. Bu məqsədlə müxtəlif maliyyə mənbələrindən lazımı miqdarda vəsaitlər ayrılır, “yaşıl iqtisadiyyat”, “yaşıl enerji” texnologiyaları cəlb olunur, qurğu və avadanlıqlar tətbiq olunur. Azərbaycan 1995-ci ildə BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasını (UNFCCC) ratifikasiya edib. Azərbaycan bu Konvensiyanın (UNFCCC)-nin Əlavə-1 siyahısında yer alan ölkələr sırasında olmadığı üçün Kioto protokolu çərçivəsində kömiyyət öhdəlikləri götürməyib. Buna görə də ölkə yalnız Kioto Protokolunun Təmiz İnkişaf Mexanizminə daxil ola bilər (7). Hökumətin BMT-nin iqlim dəyişmələri üzrə öhdəliklərini yerinə yetirməsi üçün Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi BMT-nin İnkişaf Proqramı ilə sıx əməkdaşlıq edir, müxtəlif layihələr həyata keçirir. Bu əməkdaşlığın məntiqi davamı olaraq, 2021-ci ilin mart ayında BMT və Azərbaycan Hökuməti arasında 2021-2025-ci illər üçün Dayanıqlı İnkişaf üzrə Əməkdaşlığa dair Çərçivə Sənədi imzalanmışdır. “Çərçivə Sənədi BMT-nin inkişaf sisteminin 2021–2025-ci illər üçün diqqətini yönəldəcəyi 4 prioritet sahələrindən biri də ətraf mühitin mühafizəsi və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədir.

Dövlət idarəçiliyində iqlim dəyişikliyi prizmasında islahatların qanunvericilik çərçivəsi

Azərbaycan 1995-ci ildə BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasını ratifikasiya edib. Azərbaycan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasına dair Paris Sazişinin iştirakçısı olub və könüllü olaraq istixana qazaları emissiyalarının 1990-cı illə müqayisədə 35 faiz azaldılması hədəfini qəbul edib.

s/n	İqlim dəyişmələri sahəsində milli qanunvericilik	Qəbul olduğu tarix
1	“Ekoloji təhlükəsizlik haqqında”	1999
2	“Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında”	1999
3	“Atmosfer havasının mühafizəsi haqqında”	2001
4	“Hidrometeorologiya fəaliyyəti haqqında”	1998
5	“Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında”	2018
6	“Su təchizatı və tullantı suları haqqında”	1999
7	“İstehsalat və məişət tullantıları haqqında”	1998, 2007
8	“Texniki təhlükəsizlik haqqında”	1999
9	“Hidrotexniki qurğuların təhlükəsizliyi haqqında”	2002
10	Torpaq Məcəlləsi	1999
11	Meşə Məcəlləsi	1997
12	Su Məcəlləsi	1997
13	“Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında”	2000
14	“Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında”	1997
15	“Ətraf mühitə dair informasiya almaq barədə”	2002
16	“Əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi haqqında”	2003

Aşağıdakı cədvəldə milli iqlim dəyişmələri sahəsində milli qanunvericilik verilmişdir.

İqlim dəyişmələri ilə bağlı Azərbaycan Respublikası bir çox beynəlxalq sənədlərə, ilk növbədə BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasına (1995) və onun Kioto Protokoluna (2000), Protokolun Doha Düzəlişinə (2015), bu Konvensiya çərçivəsində qəbul olunmuş Paris Sazişinə (2016) qo-

şulmuşdur. Eyni zamanda iqlim dəyişmələrinə aidiyyəti olan “Böyük məsələlərdə havanın transsərhəd çirkləndirilməsi haqqında” Konvensiyasının (2002), “Ozan qatının qorunması haqqında” Vyana Konvensiyasının, “Ozon qatını dağıdan maddələr üzrə Monreal Protokolu”nu və bu Protokola aid olan müvafiq düzəlişlərin (1996), “Sərhədlərəarası kontekstdə ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” Espo Konvensiyasının (1999), Səhralaşma ilə mübarizə üzrə BMT Konvensiyası (1998) və “Xəzər dənizinin dəniz ətrafı mühitinin mühafizəsi haqqında” çərçivə Konvensiyasının tərəfidir.

Davamlı inkişaf məqsədlərinə o cümlədən iqlim dəyişiklikləri ilə mübarizə başlığı da daxil olmaqla bu məqsədlərə nail olmaq üçün qanunvericilik və hüquqi əsas olmadan yeni qanunlar qəbul edilmədən, hüquqi baza hazırlanmadan bu hədəflərə çatmaq çətindir. Azərbaycanın iqlim dəyişmələri ilə bağlı beynəlxalq sənədlərə qoşulması ölkənin qüvvədə olan müvafiq qanunvericilik aktlarında lazımı dəyişikliklərin edilməsini, həmin sənədlərə iqlim dəyişmələri bağlı müddəaların salınmasına imkanlar yaradır.

Dövlət idarəçiliyində iqlim dəyişmələri prizmasında islahatların institusional çərçivəsi

1997-ci ildə yaradılmış İqlim Dəyişikliyi üzrə Dövlət Komissiyası (İDDK) 18 nazirliyin və digər dövlət qurumlarının nümayəndələrinin daxil olduğu yüksək səviyyəli orqandır və BMTİDÇK (İqlim Dəyişmələri Çərçivə Konvensiyası) çərçivəsində götürülmüş öhdəliklərin icrasını əlaqələndirmək həvalə edilmişdir.

2020-ci ilin mart ayında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə İDDK 11 nazirlik və digər dövlət qurumlarının nümayəndələrinin daxil olduğu yeni tərkibi təsdiq edilmişdir və komissiyaya baş nazirin müavini sədrlik edir.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası, iqlimlə əlaqəli digər beynəlxalq sənədlər, maliyyə qurumları, o cümlədən Yaşıl İqlim Fondu ilə əməkdaşlıq üzrə Milli Səlahiyyətli Orqan (MSO) təyin edilmişdir. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, iqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasında müəyyən olunmuş öhdəliklərin icrasını təmin etmək məqsədi ilə İqlim Dəyişmələri üzrə Dövlət Komissiyası və onun işini əlaqələndirən İşçi Qrup yaradılmışdır.

Azərbaycanda dövlət qurumlarının mövcud səlahiyyət və funksiyaları çərçivəsində 13-cü Davamlı inkişaf məqsədi olan iqlim dəyişikliyi ilə Mübarizə sahəsində hədəflərə məsul olan və onlarla əlaqəli qurumları əhatə edən institusional çərçivə aşağıdakı cədvəldə təqdim olunmuşdur.

Cədvəl 3. Davamlı İnkişaf Məqsəd 13: İqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə üzrə institusional çərçivə

Davamlı inkişaf hədəfləri	Məsul qurum	Əlaqəli qurum
13.1. Bütün ölkələrdə iqlimlə bağlı təhlükələrə və təbii fəlakətlərə qarşı dayanıqlığı və uyğunlaşma potensialını gücləndirmək.	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi	Fövqəladə Hallar Nazirliyi
13.2 İqlim dəyişikliyi ilə bağlı tədbirləri milli siyasətlərə, strategiyalara və planlaşdırmaya daxil etmək.	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi	İqtisadiyyat Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Fövqəladə Hallar Nazirliyi
13.3 İqlim dəyişikliyinə fəsadlarının yüngülləşdirilməsi, uyğunlaşma, təsirin azaldılması və erkən xəbərdarlıq üzrə təhsil, maarifləndirmə və insan və təşkilatı potensialı artırmaq.	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi	İqtisadiyyat Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Fövqəladə Hallar Nazirliyi

Aşağıda adıçəkilən qurumlar qanunvericiliklə müəyyən edilmiş çərçivədə və səlahiyyətləri daxilində sözügedən sahə üzrə konkret fəaliyyət göstərirlər:

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
 İqtisadiyyat Nazirliyi,
 Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi,
 Fövqəladə Hallar Nazirliyi,
 Energetika Nazirliyi,
 Səhiyyə Nazirliyi,
 Daxili İşlər Nazirliyi,
 Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi,
 Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti,
 “Azərenerji” Səhmdar Cəmiyyəti,
 Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası,
 yerli icra hakimiyyəti orqanları,
 Bələdiyyələr.

İqlim dəyişiklikləri ilə mübarizədə qurumların səviyyəsi, ümumiyyətlə dünya təcrübəsində tez-tez bəzi idarəetmə dəyişiklikləri ilə ölçülür. Məsələn, şəffaflıq, Monitoring, qiymətləndirilmə və hesabatlılıq mexanizmlərinin səmərəliliyinin artırılması əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticə

Azərbaycan iqtisadiyyatı son illər sürətlə inkişaf etmişdir. İqtisadiyyatın bütün seqmentlərinin sürətli inkişafı ətraf mühitə və təbii sərvətlərin insan fəaliyyəti ilə həddindən artıq işləməsinə getdikcə daha çox mənfi təsir göstərir. Azərbaycanda iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin inkişafında yeni texnologiyalar tətbiq edilir və atmosferə atılan istixana qazlarının miqdarının sürətlə artmasının qarşısı alınmaqdadır. Azərbaycanda iqlim dəyişikliyinə yumşaltmaq üçün bərpa olunan enerji resurslarından istifadə, enerji sektorunda daha səmərəli texnologiyaların tətbiqi, meşə sahələrinin artırılması kimi müxtəlif tədbirlər həyata keçirilmişdir.

İqtisadiyyat, enerji kimi müəyyən sektorlardakı dövlət siyasəti ətraf mühitin mühafizəsi, iqlim dəyişikliyinə azaldılmasına əhəmiyyətli təsir göstərir. Xüsusilə, enerji siyasəti sahəsində atılacaq addımlar bu başlıq altında Azərbaycanın göstəricilərinə birbaşa təsir edəcəkdir.

Tədqiqatçıların fikrincə iqlim dəyişmələri fəsadlarının qarşısını almaq mümkün olmasa da, düzgün uyğunlaşma siyasətini həyata keçirməklə bu fəsadların təsirini yumşaltmaq mümkündür. İqlim dəyişmələri üzrə məlumatlılığın artırılması, iqlimə dair məlumatlandırma və xidmətlərin təkmilləşdirilməsi (elmi fəaliyyət daxil olmaqla), əhəlinin, iqtisadiyyatın və təbiətin iqlim dəyişmələrinin nəticələrinə qarşı həssaslığının azaldılması mərkəzi və regional səviyyədə iqtisadi və sosial tədbirlərin görülməsi və s. daxildir. İqlim dəyişiklikləri ilə mübarizədə dövlət qurumları arasında koordinasiya və kommunikasiyanın artırılması zəruridir.

Bu çərçivədə, bütün ölkələrdə və bu kontekstdə iqlimlə bağlı təhlükələrə və təbii fəlakətlərə qarşı davamlılıq və uyğunlaşma potensialının gücləndirilməsi, milli və yerli səviyyədə fəlakət riskinin azaldılması strategiyalarının hazırlanması, iqlim dəyişikliyi ilə bağlı tədbirlərin milli siyasət, strategiya və planlara inteqrasiyası, iqlim dəyişikliyinə azaldılması, iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşma və bunun təsirlərinin azaldılmasında insan və institusional potensialın inkişafı və əvvəlcədən xəbərdarlıq sistemlərinin inkişafı bu başlıq altında diqqət çəkən məsələlərdir. Gələcəyimizi uğurlu və daha yaxşı qurmaq üçün iqlim dəyişiklikləri ilə mübarizədə səylərimizi birləşdirməliyik.

Ədəbiyyat:

1. Ahouissoussi, N., Neumann, J. E., Srivastava, J. P., Boehlert, B. B., & Strze, K. M. (2014). Reducing the Vulnerability of Azerbaijan's Agricultural Systems to Climate Change. Washington, DC: The World Bank. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1596/978-1-4648-0184-3>
2. Ahouissoussi, N., Neumann, J.E., Srivastava, J.P., Boehlert, B.B., & Strze, K.M. (2014). Reducing the Vulnerability of Azerbaijan's Agricultural Systems to Climate Change. Washington, DC: The World Bank. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1596/978-1-4648-0184-6> . Səh 6.
3. Ahouissoussi, N., Neumann, J. E., Srivastava, J. P., Boehlert, B.B., & Strze, K.M. (2014). Reducing the Vulnerability of Azerbaijan's Agricultural Systems to Climate Change. Washington, DC: The World Bank. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1596/978-1-4648-0184-6>. Səh 93-99
4. ADB. (2005). Country Environmental Analysis- Azerbaijan. Asian Development Bank. Retrieved from <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/32178/aze-cea.pdf>
5. Ələkbərov U.K. Davamlı inkişaf və ekoloji sivilizasiyanın idarə edil-məsinin əsasları. – Bakı: Təhsil. – 2017. – s.27-33.
6. Ələkbərov U.K. Azərbaycan Respublikasının İnküziv İnkişaf İndeksi Ölkənin İnnovativ İnkişafının Göstəricisi Kimi // Dövlət idarəçiliyi Nəzəriyyə və Təcrübə jurnalı
7. SSC. (2017a). Energy of Azerbaijan. Azerbaijan: The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. Retrieved from www.stat.gov.az 124.
8. Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Durand-Delacre, D., & Teksoz, K. (2017). SDG Index and Dashboards Report 2017 - Global Responsibilities. Retrieved from <http://www.sdgindex.org/assets/files/2017/2017-SDG-Index-and-Dashboards-Report--full.pdf>
9. Scholz, G. (2017). From MDGs to SDGs in Azerbaijan: The Way to Sustainability and Inclusion.
10. The Republic of Azerbaijan. (2015). Information on on the Intended Nationally Determined Contribution (INDC) of the Republic of Azerbaijan. Retrieved from [http://www4.unfccc.int/ndcregistry/PublishedDocuments/Azerbaijan First/INDC Azerbaijan.pdf](http://www4.unfccc.int/ndcregistry/PublishedDocuments/Azerbaijan%20First/INDC%20Azerbaijan.pdf)
11. The World Bank. (2011). Azerbaijan: Country Environmental Analysis. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/12496>
12. MENR. (2012a). Technology Needs Assessment - Adaptation. Azerbaijan: The Ministry of Ecology and Natural Resources.
13. MENR. (2012b). Technology Needs Assessment - Mitigation.
14. UNEP. (2012). Green Economy Scoping Study – Azerbaijan. United Nations Environment Programme.
15. UNECE. (2011). 2nd Environmental Performance Review - Azerbaijan. New York and Geneva: United Nations Economic Commission for Europe, United Nations. Retrieved from http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/azerbaijan II.pdf

İnternet resursları

- <https://www.preslib.az/>
- <https://nk.gov.az/>
- <https://azertag.az/>
- <http://eco.gov.az/>
- <http://e-qanun.az/>

ABSTRACT

CLIMATE CHANGE REFORMS IN THE PUBLIC ADMINISTRATION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Aliyev E.S.

*Dean of the Faculty of Administrative Management
Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan,
Associate Professor, Ph.D. in Political Science*

One of the most important issues on the planet is to take urgent actions to combat climate change and its impacts. Climate change is one of the major problems of the 21st century, threatening human health and development. Taking urgent actions to reduce climate-harmful emissions and support adaptation to the effects of climate change is crucial to global sustainable development. In this regard, the article examines the current situation and adjustments in public administration in the Republic of Azerbaijan through the prism of climate change, the political, legal, and institutional framework of public policy, and reforms in this area.

Keywords: *Climate change, Sustainable Development Goals, public administration reforms, institutional framework*

РЕЗЮМЕ

РЕФОРМЫ В ПРИЗМЕ КЛИМАТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Алиев Э.С.

*Декан факультета Административного управления
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доцент, доктор философии по политическим наукам*

Одной из важнейших задач на планете является принятие срочных мер по борьбе с изменением климата и его последствиями. Защита глобального изменения климата является одной из самых больших проблем 21-го века. Переход к гибкой деятельности по сокращению вредных выбросов в климат и поддержке адаптации к последствиям изменения климата имеет важное значение для глобального устойчивого развития. С этой точки зрения, в статье исследована текущая ситуация в призме климатических изменений в государственном управлении Азербайджанской Республики, государственная политика и политические, правовые и институциональные рамки реформ, проводимых в этой сфере.

Ключевые слова: *изменение климата, цели устойчивого развития, реформы государственного управления, институциональная рамка*